

**OLIY TA'LIMDA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISHNING
ZAMONAVIY VOSITALARI**

Axmadova Moxinur Bekmurotovna

Nizmoj nomidagi TDPU magistranti

O'quv jarayonida axborotning hozirgi rivojlanish sur'atida qarama-qarshilik paydo bo'ladi, bu esa o'qitish muddatlarini saqlab qolgan holda ma'lumotlar hajmini oshirishdan iborat. Ilmiy va metodik adabiyotlarda o'quv jarayonini optimallashtirish masalalari bilan bir qatorda ushbu jarayon natijalarini monitoring qilish masalalarini o'rganishga ham e'tibor qaratilmoqda.

Didaktikada "nazorat" atamasi o'quv jarayonining tashqi strukturaviy tashkil etilishi nuqtai nazaridan ushbu jarayonning bir qismi yoki uning bo'g'ini sifatida belgilanadi. "Nazoratning o'z vaqtida olib borilishi o'qitish va o'qitishdagi muammolarning oldini oladi, ta'lim jarayonini yaxshiroq tashkil etish va tartibga solishga yordam beradi" [1, 133-b.].

Olimlar nazorat maqsadini turlicha talqin qiladilar. G.I.Shukina o'qituvchi faoliyatidagi nazorat maqsadini quyidagicha belgilaydi:

- talabalarning bilimlarni o'rganish va o'zlashtirishga tayyorligini o'rnatish;
- talabalar faoliyati haqida ma'lumot olish va ularning mustaqil faoliyati;
- talabalarning qiyinchiliklari, xatolari va ularni keltirib chiqargan sabablarni aniqlash;
- shu asosda ta'limning samaradorligini, usullarini, vositalarini aniqlash, o'rganish;
- o'zlashtirilgan bilim va malakalarning to'g'riligi, hajmi, chuqurligi, xabardorligi, samaradorligi darajasini aniqlash [1, 133-b.].

Didaktik jarayonning umumiy qonuniyati sifatida o'quv samaradorligida nazoratning miqdori, sifati, to'liqligi, o'z vaqtidaligi, chuqurligi, xolisligiga bog'liqligi e'tirof etiladi. Uni to'liq amaliy amalga oshirish uchun tushunchalarni aniq belgilash, nazorat samaradorligini belgilovchi omillar o'rtasidagi bog'liqlikni anglashkerak. Ko'pincha "baholash", "nazorat", "tekshirish" tushunchalari, almashtiriladi, bir xil va turli ma'nolarda qo'llaniladi.

Talabalarining faoliyatini nazorat qilish natijasi ularning ishini baholash bo'lib, ushbu faoliyat natijasida talabalar tomonidan olingan baholarda ifodalanadi.

Mashhur pedagog Sh.A.Amonashvilining fikricha, o'quvchilarning bilim olishga munosabati, boshqa narsalar qatori, ta'lim natijalarini baholash tizimiga ham bog'liqdir [2]. Amonashvili o'z tadqiqotida "baholash" va "belgilash"

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

tushunchalarining mohiyatini ajratib, baholashni shaxs tomonidan amalga oshiriladigan baholash jarayoni, faoliyati deb hisoblaydi, belgi esa ushbu jarayonning natijasidir.. Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish va baholash deganda o'rganishning ma'lum bir bosqichida o'quv faoliyati natijasini dasturda belgilangan talablar bilan aniqlash va taqqoslash tushuniladi.

O'qituvchi bilim, ko'nikma va malakalarning ma'lum darajasini bildirgan holda, keyingi o'quv jarayonini to'g'rilash, o'quvchiga zarur maslahat va ko'rsatmalar berish hamda uning ta'lim harakatlariga munosabatini ko'rsatish imkoniyatiga ega [3, 13-b.].

Odatda "baholash vositalari" va "ta'lim natijalari" tushunchalari o'qituvchining nazorat faoliyati doirasida ko'rib chiqiladi. O'quv predmeti orqali o'quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan ta'limga yangi yondashuvlarni ishlab chiqish bilan bog'liq zamonaviy tadqiqotlarda o'quv jarayonining borishiga ta'sir qiluvchi barcha omillarni hisobga olish zarurligiga e'tibor qaratiladi. Talaba kutilgan natijalarga qanday, qanday yo'llar bilan erishishi, fanni o'zlashtirishning sifat jihatidan yangi darajasiga qanday va qachon o'tishi muhim bo'ladi.

Bunday sharoitda nazoratning an'anaviy doirasi torayib boradi, talaba shaxsidagi hozirgi o'zgarishlar, ta'lim va maxsus ko'nikmalar, umumiy mantiqiy, evristik va maxsus bilish vositalari qanday o'zlashtirilganligi haqida to'liq ma'lumot bermaydi.

Ta'limning ustuvor maqsadlarini o'zgartirishning asosiy an'anasini belgilab, olimlar bu o'zgarishlar nazorat tizimiga ham tegishli bo'lishi kerakligini ta'kidlaydilar. Nazoratning mazmuniy asosi nafaqat umumiy kognitiv, umumiy ta'lim va alohida fan bilimlari bo'lishi kerak. Faoliyat usullari, ijodiy faoliyat tajribasi, shuningdek, insonning dunyoga, odamlarga, o'ziga bo'lgan hissiy va qimmatli munosabati nazorati ostidadir [4].

Hozirgi vaqtda mavjud boshqaruv tizimini ma'lum darajada o'zgartirish yo'llarini izlash yanada umumiy vazifaning bir qismidir - talabalarning ta'limning zamonaviy mazmunini o'zlashtirishdagi yutuqlari to'g'risidagi ma'lumotlarni loyihalash, qabul qilish, qayta ishlash va tahlil qilish uchun bunday tizimni ishlab chiqish, talabalarning o'quv jarayonini boshqarish va tartibga solishning haqiqiy mexanizmiga aylanadi.

An'anaviy nazorat vositalariga ga quyidagilar kiradi:

- nazorat va tekshirish ishlari;
- diktantlar va insholar;
- testlar va imtihonlar;
- chizmalarni bajarish, sxemalarni qurish, jadvallarni to'ldirish va boshqalar.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

V.S.Avanesov, V.P.Bespalko, V.M.Sokolov, B.U.Rodion[5].ov tadqiqotlarida aks ettirilgan mavjud baholash amaliyotining tahlili shuni ko'rsatdiki, o'quv natijalarini baholashning an'anaviy usullari har doim ham ob'ektiv, haqiqiy va ishonchli emas. Baholashning sub'ektivligi va an'anaviy usullardan foydalangan holda olingan natijalarning o'ziga xosligi ko'pincha ularni amalga oshirish uchun tavsiya etilgan materiallar har doim ham tashxis qo'yilgan o'quv maqsadlari, belgilangan me'yor bilan mos kelmasligi bilan bog'liq.

Bu o'quv jarayonini yaxshilash uchun samarali qarorlar qabul qilishning mumkin emasligini tushuntiradi, chunki baholash bu holda ta'lim sifatini boshqarish vazifasini yo'qotadi. Imtihon natijalarini baholash noto'g'ri va qat'iy emas, bu olimlarning fikriga ko'ra, bunday ishlarning bajarilishini baholash mezonlarining yo'qligi bilan bog'liq - o'qituvchilarni baholashda ular turli xil mulohazalar va mezonlardan kelib chiqadi. Baholashning hozirgi amaliyotida baholanayotgan ob'ektning o'ziga xos ko'rinishiga yakka tartibdagi yozishmalarni o'rnatish va ma'lum raqamni belgilashning umumiy qabul qilingan algoritmi mavjud emas.

Talabalarining fanga tayyorgarligini baholash uchun yagona mezon asosining yo'qligi o'qituvchiga baholash me'yorlarini mustaqil ravishda belgilashda biroz erkinlik beradi. Shu bilan birga, baholarning nisbiyligini faqat baholash mezonlarining noaniqligi, aniq me'yoriy-huquqiy bazaning yo'qligi va boshqalar natijasi deb hisoblash mumkin emas.

Jumladan: ta'lim oluvchilarning ko'pchiligini ijobiy baholash tamoyili va baho qo'yishda guruh ichidagi bilimlarning statistik normasiga e'tibor qaratish tamoyillarini bog'liqligiga ahamiyat berish lozim. G.A.Stryukovanning so'zlariga ko'ra., aynan mana shu tamoyillar umumiy pedagogik naqshni belgilaydi: "bilim darajasi qanchalik past bo'lsa, baholash shunchalik yumshoq bo'ladi" [6, 12-17].

Muayyan vaziyatlarda (maqsadlarning diagnostik tavsifi; baholash mezonlarini aniqlash; baholash mexanizmini qoidasini belgilash) an'anaviy o'qitish vositalarini ta'lim natijalarini baholashning zamonaviy vositalariga aylantirish mumkin.

Ularga quyidagilar kiradi:

Pedagogik monitoring (Monitor -eslatuvchi, nazorat qiluvchi). "Monitoring deganda, birinchi navbatda, mavjud axborot manbalarini tizimlashtirish va qayta ishlash, shuningdek, maxsus tashkil etilgan tadqiqot va o'lchovlar, tendentsiyalarni prognozlash va tegishli tavsiyalar berish asosida obyekt holatini kuzatish va muammolarni bartaraf etish tushuniladi. monitoring ob'ektining rivojlanishini sozlash».

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Shunday qilib, pedagogik monitoring - bu pedagogik tizim faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, saqlash, qayta ishlash va tarqatishni tashkil etish, uning holatini doimiy monitoringini ta'minlash va rivojlanishini prognozlash tizimi. So'rovning yo'nalishiga qarab, monitoringning turi ajratiladi: aniqlovchi yoki qiyosiy, diagnostik va uzaytirilgan.

Portfolio. Pedagogikada portfolid talabaning ma'lum bir ta'lim davridagi yutuqlarini qayd etish, to'plash va baholash usuli sifatida qaraladi, ya'ni. portfolio - o'quv jarayoni va ta'lim natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish texnologiyasi. Talaba uchun u o'z bilim faoliyatining tashkilotchisi, o'qituvchi uchun esa qayta aloqa vositasi va baholash faoliyati vositasidir. Portfolioning bir nechta funktsiyalari mavjud: yig'uvchi, modeli, diagnostik,refleksiya. Portfolio maqsadlari:

- ko'nikma va malakalarning ob'ektiv ravishda mavjud darajasini aniqlash ;
- kadrlar tayyorlashdagi kamchiliklarni aniqlash;
- o'rganishdagi qiyinchiliklarni aniqlash;
- o'rganishning ijobiy motivlarini aniqlash;
- mavzuga qiziqishni ochib berish;
- aqliy faoliyatni rivojlantirish;
- ta'lim natijasini va shaxsiy o'sish dinamikasini aniqlash

Pedagogik test - test topshiruvchining ta'lim yutuqlarini miqdoriy baholash imkonini beradigan muayyan shakldagi maxsus tanlangan test topshiriqlari tizimi.

Baholashning reyting tizimi. "Reyting" - reyting, texnik imkoniyatlar, individual koeffitsient. Pedagogik adabiyotlarda bu tushunchaning quyidagi talqinlari mavjud: reyting - psixologik, pedagogik va sotsiologik tadqiqot usuli; modulli o'qitish tizimining ajralmas qismi; talaba o'rnini u haqida to'plangan turli ma'lumotlar asosida aniqlash tartibi; individual ball. Baholashning reyting tizimi, an'anaviydan farqli o'laroq, o'quvchining o'quv, kognitiv va ijodiy faoliyatining barcha turlarini uning to'plagan ballarini to'plash orqali hisobga olish imkonini beradi.

Shunday qilib, talabalar faoliyatini nazorat qilish va baholash u yoki bu bosqichda faoliyat natijalarini dasturda belgilangan talablar bilan aniqlash va taqqoslashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

1. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: учебное пособие для студентов педагогических институтов. – М.: Просвещение, 1986г
2. Амонашвили Ш. А. Спешите, дети, будем учиться летать!.- М..2005.
3. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: экспериментально-педагогическое исследование. – М.:Педагогика, 1984
4. Кругликов Г.И. Методика преподавания технологии с практикумом. – М.: Академия, 2004
5. Хлебников В.А., Михалев Ю.Б., Михалева Т.Г. и др. Проблемы стандартизации понятий и терминов педагогического тестирования. М., 2002
6. Стрюков Г.А. Стандартизация уровня подготовки и оценивания знаний учащихся. – М.: Педагогика, 1995. № 6
7. Чельшкова М.Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов. –М.: 2002